

A Fidesz már túllépett a szokásos bábjátékon

Beszélgetés Polyák Gáborral

Az Európai Unió harminc év késéssel, idén szabályozta a hagyományos szerkesztőségek működését és a tagállamok médiafinanszírozási gyakorlatát, miközben a 2026-os választási kampányban AI-generált videók lepték el az újságokat már alig olvasó, közösségi médiás hírfolyamokból tájékozódó választópolgárok üzenőfalait. Polyák Gábor médiajogással, az ELTE Művészetelméleti és Médiakutatási Intézetének vezetőjével az európai sajtószabadsági törvény és a mesterséges intelligencia jelentőségéről beszélgettünk.

– *„A Fidesz alpári AI-képeivel és videóival szemben nem kell bevárni az EU mesterségesintelligencia-rendeletének hatályba lépését. Addig is itt van a polgári törvénykönyv és a büntető törvénykönyv, adott esetben éppen a Fidesz által kitalált szabályokkal. Jó hírnév, becsület, képmás, rémhír – ezeket a jogi fogalmakat nem kell kitalálni, csak alkalmazni kell őket.” Ezt írta ki a Facebook-oldalára október 29-én. Milyen konkrét eljárást javasolna mondjuk egy olyan esetre, amikor az AI-generált videó egyik sarkában alig látható betűvel fel van tüntetve, hogy a kép csak illusztráció?*

– Önmagában az, hogy feltüntetik, AI-generált videóról van szó,

még nem vált ki minden lehetséges jogsértést. Egy állítás attól még lehet valakire nézve sértő, hogy feltüntetik, a felvétel nem valódi. Ez a polgári törvénykönyv szerint a jó hírnév megsértése. Attól még, hogy Magyar Péter közszereplő, a méltóságát sérti, ha láncra vert kutyaként ábrázolják. A büntető törvénykönyvbe a Fidesz tette be azt a két passzust, amelyek a kép- és hangfelvétel hamisítását, illetve a hamisított kép- és hangfelvétel közzétételét szankcionálják. Ez a jogszabály még az AI előtti időkből, 2014-ben született, amikor Baján készült egy videófelvétel, ahol helyi emberek arról beszélgettek, hogyan fogják elcsalni a Fidesz javára a választást. Ezt akkor a HVG szenzációként közölte, majd másnapra kiderült, hogy a videó kamu volt.

– *Akkor mondott le a posztjáról Gavra Gábor a Hvg.hu egykori főszerkesztője.*

– Így van, ezután pedig bekerült a törvény szövegébe az ilyen esetekre vonatkozó büntetési tétel. Az AI-generált felvételek kimerítik ezt a jogi kategóriát, mert teljesen mindegy, hogy megjátszott vagy elbábozott helyzetről, képszerkesztővel hamisított vagy mesterséges intelligenciával generált felvételtől van-e szó. A jogban évszázados hagyomá-

nya van annak, hogy a vélemény-szabadságnak lehetnek és vannak is határai. Sokkal kevésbé kell ezt itt és most újragondolni, mint amennyire az AI-hype ezt láttatni akarja. A jog a közlés következményeit célozza meg, és az alkotmányos fel-fogás szerint a véleményszabadság korlátozható, ha olyan hatása vagy következménye van, ami konkrét egyéni vagy közösségi sérelmeket okoz. A polgári törvénykönyv külön nevesített személyiségi jogi vonatkozásai, a büntető törvénykönyv már említett rendelkezése, de emellett akár a becsületsértés, a rágalmazás büntetőjogi következményei is mind relevánsak.

4 *– Ha a lényeg a hatás, akkor a konkrét esetben nem teljesen mindegy, hogy két év múlva, amikor már javában viseljük a 2026-os választás következményeit, milyen ítélet születik az esetleges feljelentések után?*

– Tény, hogy a jog nagyon konzervatív társadalmi alrendszer, az ilyen helyzetekhez nem tud rugalmasan alkalmazkodni. Sőt, akár Hamurapi törvénykönyvei óta is meglepően keveset változott. Nehéz is lenne amellett érvelni, hogy kevesebb garanciával, de gyorsabban születessenek döntések. Ennek mindenképpen súlyos társadalmi költségei lennének. Ráfordítási kérdés ugyanis, hogy mennyi embert szeretnénk az igazságszolgáltatásban foglalkoztatni. Ha megsokszorozódnak a jogsértések, amint arra már az 1990-es évek óta, vagyis amióta terjedni kezdett az internet, bőven van példa, akkor erre valamilyen módon reagálnia kellene az igazságszolgáltatási intézményrendszernek is. Több emberre, másfajta eljárá-

sokra lenne szükség. Ez nemcsak Magyarországon, hanem a világ többi országában is súlyos probléma. Sehol nem vettek fel kétszáz plusz bírót, hogy a digitális térben elkövetett jogsértéseket gyorsabban tudják elbírálni. Ehelyett az Európai Unió már a 2000-es években, amikor még Facebook sem volt, nemhogy a többi ma használt közösségi médium, úgy döntött, hogy a jogsértések rendezését inkább áttolja az internetszolgáltatókra. Az érv az volt, hogy ők bírnak azzal a technológiával, ami korlátozhatja a jogsértések gyarapodását. Ezzel a felelősséget áthárították azokra a cégekre, amelyek alapvetően egyetlen dologban érdekeltek: ezzel ne legyen dolguk, ne kelljen erre időt és pénzt szánniuk, embereket foglalkoztatniuk, mert ez mind olyan költséget jelent, ami soha nem térül meg. Aztán az EU csak jóval a közösségi platformok elterjedése után, a 2020-as évekre állt elő egy azokra vonatkozó szabályozással, ami viszont érdemben semmit nem változtatott az amúgy sem működő logikán. A Facebookot, a YouTube-ot és a TikTOKot kötelezte arra, hogy kezelje a panaszokat, távolítsa el a jogsértő tartalmakat. Ez az államok szemszögéből olcsó megoldás, viszont sosem működött. Ha valaki adott már be panaszt a Facebooknál vagy a YouTube-nál, az pontosan tudja, hogy ha nem szerzői jogi kifogása van, hanem mondjuk gyűlöletkeltés vagy dezinformáció ellen próbál fellépni, szinte biztos, hogy még választ sem kap, nemhogy érdemi elbírálást. Ez nagyon komoly bizalomvesztést eredményez a jogszabályokkal szemben. Hiába van ugyanis az alkotmányokba foglalva az emberi méltóság vagy a polgári

törvénykönyvekbe a jó hírnév védelme, a büntető törvénykönyvekbe meg a hamis képfelvétel terjesztésének a tilalma, ha ennek a megsértése semmilyen következményt nem von maga után.

– *1920-ban egy debreceni felszólalótanoncot azért vont kérdőre a rendőrség, mert olyan felvételeket hamisított, amelyeken bensőséges helyzetben pózol Honthy Hanna ünnepelt primadonnával. Eszerint a hamisítás iránti igény egyidős a képfelvételek készítésével. Most akkor mitől lett hirtelen ennyire izgatott mindenki?*

– Nem mindegy, hogy a hamisítás több nap munkát igényel, aminek néhány kópia a végeredménye, vagy néhány másodperc alatt bárki komplett filmeket tud hamisítani. A digitális világban a tartalom manipulációja nem a kivétel, hanem jóformán a rendszer legfontosabb jellemzője. Az információ újrahasznosítása lehet a társadalom számára hasznos, de a dezinformáció elsődleges eszközévé is vált. Tény, hogy nem önmagában az AI a probléma, a mesterséges intelligencia nem maga a megtettesült gonosz, csak egy új eszköz. Ráadásul már legalább 2016 óta a véleményszabadság és a közbeszéd tisztasága a médiatudomány egyik legfontosabb témája, pedig Trump első megválasztása vagy a Brexit idején még nem voltak AI-generált tartalmak. Már a közösségi platformokból eredő kockázatok világossá tették, hogy az ott használt, bizonyos értelemben nagyon is kocsmái jellegű megnyilvánulások lényegesen nagyobb károkat tudnak okozni, mint a hagyományos kocsmái beszélgetések. Az orosz propagandának ma a fő eszköze már nem

az egyszerű dezinformáció, hanem az, hogy egy sztoriból tíz-tizenöt különböző narratívát gyárt, és egyszerre teríti mindegyiket. Ez az embereket totális bizonytalanságban tartja. Az összes verzióknak sok millió követője van lájkok és megosztások tíz- és százazezreivel. Feloldódtak a stabil, hitelességet biztosító pillérek, amelyeket a papíralapú világban sokkal könnyebb volt biztosítani. Nem számított, hogy Mari néni a falu végén mit gondol egy oltásról, még a szomszédainak is nyugodtan elmondhatta, semmilyen osztársadalmi hatása nem volt. Viszont ha a Facebookon mondja el, kiderül, nemhogy a másik faluban, de a világ további pontjain is sok millióan gondolkodnak hozzá hasonlóan. Együtt pedig nagyobb a társadalmi felhajtóerejük is. Ami a képhamisítást illeti, igaz, hogy a Photoshop már az 1990-es években is létezett, de a használatához még kellett szakértelem. Én sosem tudtam profin használni a képszerkesztő szoftvereket, de ma már úgy is promptolhatom a mesterséges intelligenciát, hogy nem értek a fényképezéshez.

– *Ha nem is a teljesen papíralapú világig, de tekerjük vissza az idő kerekét 2006-ig, amikor még azt feltételeztük, hogy állnak azok a bizonyos hitelességi pillérek. Az őszi beszédet nem a Facebookon terítették, a közszolgálati rádió hozta nyilvánosságra. Az nem volt alkalmas tömegek manipulációjára, hogy a teljes szövegnek mindössze néhány percét közölték?*

– A politikai hazugságok egyidősek magával a politikával. A demokráciában pedig némi populizmus nemhogy megengedett, hanem

egyenesen szükséges is. Tény, hogy a tömegdemokráciának velejárója a politikai manipuláció, és a tömegtájékoztatás sosem volt tökéletes. De az azért nem mindegy, hogy professzionális szerkesztőségeken alapuló médiáról vagy teljesen kontrollálatlan és átláthatatlan rendszerről van-e szó. Az embereket nem lehet pusztán észérvekkel meggyőzni, a politikusoknak érzelmileg is magukhoz kell kötni a választókat. Ez így volt már az 1970-es években, sőt, ennél jóval régebben is. A Nixon–Kennedy-vita az iskolapéldája annak, hogy a médiamegjelenés, vagyis az, hogy ki az elegánsabb, a fiatalabb, a jobban fésült, vagy ki fejezi ki szebben magát, befolyásolja a politikai üzenet hatását. Tudásom nincs róla, de feltételezem, hogy már a törzsi kultúrákban is volt a karizmának egyfajta szerepe abban, hogy ki lett a csoport vezetője. Ez ellen lehet ágálni, lehet siratni a racionalitást, de hát ez van. Az 1990-es években még az alkotmánybírósági döntések is egy képzeletbeli világról szóltak, ahol a választópolgár megfontoltan tájékozódik, összeveti az információkat, leül, hátradől, görgeti magában a gondolatokat, majd a helyzetet alaposan kielemezve elmegy, és behúzza az X-et. De ilyen soha nem volt, és ezt még jogászként, kutatóként, politikusként sem szabad túl komolyan venni.

Arra azért érdemes törekedni, hogy a racionális beszéd ne tűnjön el teljesen a közbeszédből meg a politikai döntéshozatalból. Mert Magyarországon most ez történik: a politikai kommunikáció kizárólag a legzsigeribb indulatokra próbál hatni, akár AI-generált képekkel, akár erős, sok millióból terjesztett kiszó-

lásokkal. Az egyik vesszőparipám, hogy miközben a reklámok, kereskedelmi közlemények esetében ezt a fajta manipulációt nemcsak a jogszabályok, hanem egy komplett intézményrendszer szorítja keretek közé, a versenyjogi hivataloktól a fogyasztóvédelemig, a politikában nincs erre szinte semmilyen törekvés. Úgy teszünk, mintha az áruházi vásárlás során manipulációnak kitett, szükségszerűen félinformációkra hagyatkozó emberek a szavazóurnáknál hirtelen nagykorú, felvilágosult, tájékozott választópolgárokká válnának.

– *A reklámokkal szemben védő garanciarendszer hatékonyságáról azért vannak kétségeim, mert ahonnan én nézem, a fogyasztói társadalom egyre nagyobb teret nyer. Nem lehet, hogy a probléma inkább a tájékoztatás minőségi romlásában keresendő?*

– Minden kutatás azt mutatja, hogy nem a fiatalok, hanem az idősebbek hajlamosabbak a dezinformációt elhinni és megosztani. Tény, hogy eleve ők foglalkoznak többet közéleti kérdésekkel, és a politikai szereplők felismerték, milyen hasznos számukra, ha a közösségi médiában képeznek identitáscsoportokat. A Mérték Médiaelemző Műhellyel rendszeresen vizsgáljuk, hogy van-e összefüggés a médiafogyasztási szokások és a szavazói magatartás között. Úgy látjuk, hogy egyetlen társadalmi csoportnál, az idős, magányos, vidéki háztartásoknál mutatható ki egyértelmű kapcsolat. Nem azért, mert a vidéki emberek buták lennének, vagy kizárólag a közmédiából tájékozódnának. Szerintem ez azért nem igaz, mert a közösségi médiában épp a 65 évnél

idősebb korosztály a legaktívabb. A probléma nem az, hogy nem próbál több forrásból tájékozódni, hanem az, hogy nincs kivel megbeszélnie, amit lát és hall. Nincsenek valódi emberi kapcsolatai, nincs aki vissza tudna kérdezni. Így könnyen beleszokik a saját gondolataiba. Kizárólag a valódi emberi kapcsolatok képesek azt garantálni, hogy rendszeresen találkozunk a sajátunktól eltérő véleményen lévő emberekkel. Sokkal könnyebb leírni egy másik városban, a saját foteljében ülő ismeretlennek, hogy „hülye vagy”, mint a szemébe nézve mondani valakinek. A személytelenség rendkívül hatékonyan bontja le az erkölcsi gátakat. Minden olyan politikai erőnek, amely egy kicsit is szeretne lépéseket tenni az értelmes párbeszéd irányába, a valódi, fizikai közösségek megerősítésére kell törekednie. Ezek adják a legerősebb immunitást a hülyeségekkel szemben. Mondhatjuk, hogy a karácsonyi vacsoránál sem beszélünk erről meg arról, pont azért, mert tudjuk az asztal mellett ülő másik emberről, hogy mást gondol a világról, de akkor is beszélgetünk vele egy sor egyéb dologról. Ez a garancia arra, hogy ne csak a fideszest vagy a tiszást lássuk benne, hiszen tudjuk róla, hogy kiváló háziorvos, remek villanszerelő, ügyes focista, az ő gyereke is abba az iskolába jár, ahová az enyém, reggelente ugyanazokon az utcákon állunk a dugóban.

– Ez azt jelenti, hogy a fiatalabbak jobban fel vannak vértvezve a közösségi média hatásaival szemben? Én azt gondoltam volna, hogy ha mindent gyanakvással szemlélnek, akkor a mindenbe a valóság is beletartozik, így esetleg fogékonyabbá válhatnak az összeesküvés-elméletekre.

– Ha nem tudjuk eldönteni, hogy amit látunk igaz-e, vagy sem, az mindannyiunkban bizonytalanságot szül. Egy olyan fiatal, akinek még nincs saját világnézeti értékrendszere, erre csak egyféleképpen tud racionális választ adni: eltávolítja magától az egészet, és nem foglalkozik a politikával. Teljes joggal érzi, hogy nem tudja, mi a valóság, ha van két szemben álló fél, akik ugyanazzal a vehemenciával állítanak valamit, illetve annak az ellenkezőjét. Otthon esetleg elmondták neki, hogy mi a jó és mi a nem jó, az iskolában meg legfeljebb azt tanulta meg, hogy mi az a guillotine, de azt már nem, hogy mi a felvilágosodás társadalmi jelentősége. A magyar politikai rendszerről pedig végképp semmi fogalma nincs, és az iskolában szinte biztosan nem is fog hallani róla.

– Az, hogy a politika – kimondva, kimondatlanul – ki lett tiltva az iskolából, esetleg a tanárok kicenzúrázzák saját magukból a nézeteiket, nem a regnáló politikai kurzus tudatos döntéseinek a következménye?

– Ezt nem vitatom, de nem csak a hatalmon lévő politikai kurzus bűne, hiszen erre a rendszerváltáskor, illetve azóta sem gondolt senki. Az 1990-es években éppen az volt rá a magyarázat, hogy addig az oktatásnak nagyon erős ideológiai töltete volt, amit mindenki gyűlölt, és emiatt az oktatást mindenki ideológiamentesnek képzelte el. Arra valahogy senki nem gondolt, hogy a demokrácia nem egy ideológia, hanem a társadalom lehető legjobb működési módja, és arról csak kellenie valamit beszélni, hogy az emberi méltóság miért fontos, a demokratikus döntéshozatal hogy néz ki egy

közösségben. Ezt óvodától kezdve építgetni kellene a gyerekekben. Ennek a munkának a hiánya egy félreértett ideológiamentesség következménye. A társadalomismeretet ugyanúgy tanítják, mint a biológiát, a fogalmakon és az adatokon van a hangsúly. Ők már – velünk ellentétben – a Facebookra sem mennek fel, hogy bármennyi esélye legyen annak, hogy a hírfolyamukban megjelenik egy újságcikk, a TikTok pedig, amit pörgetnek, nagyon ügyesen detektálja, hogy aki nézi, azt egyáltalán nem érdekli a közélet. Politikai tartalommal még véletlenül sem fogja szembetalálni magát. Ha mégis, mert egyszer véletlenül megnézett egy Magyar Péter- vagy egy Orbán-videót, az algoritmus letapogatja, melyiket nézi tovább, és csak azt adagolja majd neki. Azok, akik a közösségi média berobbanásakor már harminc-negyven évesek voltak, a Facebookon legalább szöveges viták formájában találkozhattak különböző politikai nézetekkel. A TikTokkal felnövő generáció ezt már nem mondhatja el magáról, az ő politikai szocializációjuk már jóformán visszafordíthatatlanul sérült.

– *Mindezek fényében mi értelme van az idén augusztus 8-tól hatályos európai médiaszabadsági rendeletnek (EMFA)? Nem haladta meg a valóság mindazt, amire reflektálni lenne hivatott?*

– A magyar valóság sajnos bőven meghaladta, mégis érdemes ezt tágabb kontextusban szemlélni. Az Európai Unió már 2016-ban elfogadta az adatvédelmi rendeletet, aztán a 2020-as években az egész digitális világot nagyon intenzíven kezdte rendeleti úton szabályozni. Ekkor

született meg a digitális szolgáltatási törvény, ami a közösségi médiumok felelősségét rögzíti.

– *Erről mondta, hogy ez sem tudott időben határt szabni a közösségi média valóságtorzító hatásainak.*

– Én is nagyon szkeptikus vagyok az EMFA, vagyis a sajtószabadsági rendelet várható hatásait illetően. A rendelet valójában nem is a jelenkor, sokkal inkább egy korábbi korszak szabályozását jelenti, például azzal, hogy garantálni próbálja a közmédia felügyelő szerveinek a függetlenségét, a szerkesztőségek szabadságát, vagy az újságírók forrásainak a névtelenségét. Mondhatni ez az utolsó mementója a szerkesztőségi logikán alapuló médiának, a hagyományos médiavilágra szabott jogi keretrendszer. Olyan szabályokat fogadtak most el, amelyeket sokan már az 1990-es évektől szükségesnek éreztek az EU-ban. A médiakoncentrációra vonatkozó első tervezet például már 1996-ban megszületett, csak akkor még nem volt meg hozzá a kellő politikai akarat. A magyar viszonyokon ma már nem segít, pedig ha tizenöt évvel ezelőtt megszületett volna, a populizmus nem tudott volna ekkora teret nyerni sem Magyarországon, sem máshol. Csak hát ahhoz, hogy elfogadják, végig kellett csinálni ezt a tizenöt évet, amiben mindig a magyar példa volt a minta a legrosszabb scenárióra.

– *Hogy érti azt, hogy Magyarországon ez már nem segít?*

– A rendelet elfogadásakor az európai képviselők valószínűleg abban a hitben szavaztak, hogy ez a magyar helyzetet is megoldja. Ez azonban sajnos biztosan nincs így.

Ami még működhet, az az, hogy a következő populisták nemzedéknek, Ficónak, Babišnak, az AfD-nek, de akár a nyugat-európai országok populistáinak, Le Pennek még gátat szabhat. Megakadályozhatja, hogy más országokban is át lehessen úgy alakítani a médiarendszert, ahogy az Orbán Viktornak sikerült. A magyar médiaviszonyok átalakítása gyakorlatilag már lezárult, bár épp idén november 7-én láthattuk, hogy van még mit megvenni. A *Blikk* felvásárlása akár az új európai rendelet éles tesztje is lehet. Ha ez a magyarországi akció átmege Európán, akkor az augusztusban elfogadott uniós médiatörvényt senki nem fogja komolyan venni, és nem is kell, mert akkor ez egy vicc.

– *Azért ennél biztosan többet sejt a rendelet lehetséges hatásairól, hiszen részt vett az előkészítésében. A tapasztalatai alapján mennyire optimista?*

– Több meghallgatáson, konferencián és megbeszélésen részt vettem, és elég frusztráló élmény volt. De azért optimista vagyok, és bízom benne, hogy a benyomásaimat a valóság majd fölülírja.

– *Vagyis a benyomásai alapján pesszimista?*

– Teljes mértékben. Én úgy láttam, hogy Nyugat-Európa képtelen kilépni abból az elképzelésből, hogy itt úriemberek beszélgetnek, és komolyan veszik egymást. Nem tűnt úgy, mintha értenék, hogy attól, hogy valamit leírtak, a valóságban még nem biztos, hogy úgy is lesz. Nem értik, hogy érdemes lenne számonkérni, ellenőrizni, és ha kell, büntetni. Abban bíznak, hogy Orbán Viktor

mégiscsak tud késsel-villával enni, miközben már tizenöt éve bizonyítja, hogy nem tud. Nyugat-Európa nem tudott paradigmát váltani, nem érti, hogy a formai megoldások a mi régióinkban nagyon könnyen kijátszhatók. Nem értik, hogy bármit gyorsabban beleírunk a törvényekbe, mint ők, de hogy abból aztán lesz-e a valóságra ható következmény, az már bonyolultabb kérdés. De senkit nem akarok pesszimizmusra buzdítani, egyelőre muszáj harcolni azért, hogy ebből a jogszabályból legyen az európai médiaszabadságnak egy komolyan vehető alapdokumentuma.

– *Nem félreértés az, hogy Orbán Viktor nem tud késsel-villával enni? Elképzelhető, hogy egyszerűen csak nem akar.*

– Amikor a rendelet, amelyre a Fidesz EP-képviselői nemmel szavaztak, életbe lépett augusztus 8-án, a magyar kormány rögtön másnap azt kommunikálta, hogy Magyarországra bárki jöhet vizsgáldni, itt minden rendben van. Az ellenvetéseivel a Fidesz bőven túllépett azon a szokásos játékon, hogy elbábozza, Magyarországon nincs semmi látnivaló. Itt a műsor már egyenesen az, hogy a magyar kormány az Európai Unió jogi rendszerének működőképessége iránti mély aggodalmát fejezi ki. A rendeletre jogállamisági kifogások miatt szavaztak nemmel. Azok a kérdések, amelyeket az Európai Bíróság meghallgatásán felvetettek, nem is alaptalanok. Az új törvény nem egy kis lépés a korábbiakhoz képest, hanem olyan, mintha egy másik bolygóra érkeznénk, valóban szokatlan jogköröket biztosít az Európai Uniónak. Jogos az a felvetés, hogy erre van-e felhatalmazás az

uniós alapszerződésekben. A Fidesz feladványát az Európai Bíróságnak sem lesz egyszerű megoldani, komoly intellektuális kihívás lesz, de meg fogják találni a megfelelő érvelést, ebben biztos vagyok.

Az tényleg érdekes helyzet, amikor a Fideszből előjön a jogállam. Ez intő jel lehet arra nézve is, mit tesz majd a Fidesz ellenzékben egy esetleges magyarországi kormányváltás után. Ki fog derülni ugyanis, hogy a Fidesz nagyon is komolyan tudja venni a jogállamiságot. Biztosak lehetünk abban, hogy minden olyan megoldásba bele fognak szállni, ami nem ezer százalékgig jogtiszt. Márpedig egy teljes rendszerváltást igen nehéz lesz úgy megcsinálni. Más kérdés, hogy azt állítani, Magyarországon minden az európai jogszabályokkal összhangban zajlik, nyilvánvaló hazugság. De hogy ennek lesz-e bármilyen következménye, az már az Európai Bizottságon múlik. Ez már teljes mértékben Európa felelőssége.

– *Egészen pontosan mi Európa felelőssége?*

– Hogy a saját maga által elfogadott jogszabályt kikényszeríti-e egy olyan tagállamból, amelyről pontosan tudható, hogy önként nem fogja végrehajtani.

– *Ha már lezajlott a médiarendszer átalakítása, ahogy említette, akkor azt is lehet mondani, hogy a rendelet hatálybalépésekor Magyarországon olyan médiaviszonyok voltak, amelyek a választópolgárok többségének nem szűrték a szemét. Miért lenne az Európai Bizottság felelőssége, hogy ez megváltozzon?*

– Én nem szeretem ezt az érvelést. Ha ez igaz, akkor az Európai Unió

miért fogad el bármilyen jogszabályt, ha aztán eltekint a végrehajtásától? Történt egy határozott politikai döntés, hogy az uniós szintű szabályozás szorítsa korlátok közé az állami hirdetések elosztását, veszen gátat a médiapiaci koncentrációnak, vagy próbálja meg elejét venni az újságírók megfigyelésének és lehallgatásának. Ezt a döntést nem lett volna muszáj meghozni. Miután megtörtént, már nem mondhatják, hogy nem érdekel, hogy végrehajtják-e a tagállamok. Az egész európai jogrendszerbe vetett bizalmat aláássa, ha olyan jogszabályokat alkotnak, amit nem áll szándékukban betartatni. Ezt épp most, amikor Portugáliától Ausztriáig mindenhol egyre nagyobb erőre kapnak a populisták politikai formációk, nem engedheti meg magának az Európai Unió, mert az tényleg a végét jelenti a tagállamok szövetségének. Bár Magyarországnak nincs jelentős súlya, de ha Marine Le Pen kerül Orbánhoz hasonló helyzetbe, és az Európai Bizottság eltekint a szankcionálástól, annak már teljesen más a következménye. A magyar gyakorlattal szembeni határozott fellépésnek az is a tétje, hogy ha most nem történik semmi, a cseheket, a szlovákokat, a lengyeleket sem lehet majd később számonkérni.

– *Akkor mi magyarázza, hogy a nyugat-európai politikai elit és a médiapiaci szereplők sem tapsikoltak örömben, amikor a rendeletet megszavazta az Európai Bizottság?*

– Elsősorban az, hogy a legtöbb országban a média enélkül is elég jól működik, és a médiaszolgáltatókra az új rendelet extra terheket ró. Azok a tagállamok, amelyekben

a magyarországinál átláthatóbb médiarendszer működik, joggal mondhatják, hogy az Európai Unió túllépi a hatáskörét, amikor belepiszkít a jól működő jogrendjükbe. A magyar gyakorlat kibontakozásáig senkinek nem jutott eszébe, hogy az Európai Uniónak kellene szabályozni, hogyan legyenek kinevezve a közszolgálati médiumok vezetői. Most nagy általánosságban Magyarországon kívül minden tagállam megfelel az uniós szabályozásnak. A piaci szereplők és a tagállami szuverenitást védő, de amúgy demokrata erők majd akkor fognak rájönni, hogy mennyire hasznos az új jogszabály, amikor ott is megerősödnek a populista politikusok. Nyugat-Európában nagyon erős a valóságtagadás, sőt hiszik, hogy náluk nem történhet meg az, ami Magyarországon végbement. Miért ne jöhetne máshol is egy Orbánhoz hasonló politikus? Hiszen Hitler is hatalomra kerülhetett abban a Németországban, ahol a kultúra és a jogállam már előtte is világszintű tényező volt.

– *A politikusok rövidlátását még érteném is, de ha a médiaszabadsági törvény annyira jó, miért ágáltak ellene a médiapiaci szereplők?*

– A klasszikus médiapiac óriási bajban van. Végül is jogosan habo-rodik fel minden szerkesztőség és médiavállalat, hogy őket még szigorúbban szabályozzák, miközben a legfőbb versenytársuk, az a teljesen megfoghatatlan közeg, amit összefoglaló néven közösségi médiának hívunk, továbbra is él és virul, és már nemcsak a bevételeiket, hanem az olvasóikat, a hitelességüket, a rájuk szánt időt is kicsatornázza alóluk mindenféle kontroll nélkül.

Joggal érzik, hogy nem pont arra lett volna szükség, hogy nekik még több szabálynak kelljen megfelelniük. Ma már nem igaz, hogy a média a nyilvánosság vagy a közbeszéd legfontosabb terepe. A közösségi média mára gyakorlatilag teljesen elszívta a levegőt a hagyományos média elől. Magyarországon is azt látjuk, hogy a politikusok ott mondják el a monológjaikat, egyéni akciókkal, közvetlenül beszélnek a potenciális választóikhoz. Egyre ritkább, hogy valaki beírja a böngészőbe, hogy telex.hu vagy 444.hu, ehelyett azt látja, amit feldob az Instagram, a YouTube meg a Facebook, amit pedig ezek nem dobnak fel, azt nem látja, és nem is érdekli. A mesterséges intelligenciával pedig – csak hogy visszatérjünk oda, ahol a beszélgetést kezdtük – még rosszabbá vált a helyzet. Ha megkéri valaki a ChatGPT-t, hogy foglalja össze öt mondatban az amerikai elnökválasztás legfontosabb eseményeit, ott már a márka is eltűnik. Senkinek fogalma sem lesz róla, hogy az információ a *Telex*-ről, a *New York Timest*-ről vagy a *Russia Today*-től származik-e. Az évtizedeken át gondosan építgetett brandek eltűnése a hagyományos értelemben vett médiának egy minden korábbinál nagyobb csapás.

– *Ezt miért nem szabályozza az Európai Unió?*

– Elvileg szabályozza, csak hogy a probléma nem jogi természetű, hanem a mélytanulás sajátosságaiból fakad. Az Európai Unió meg tudja mondani, hogy mely területeken nem szabad mesterséges intelligenciát alkalmazni, vagy milyen biztonsági intézkedéseket kell beiktatni a használatakor, de kikapcsolni,

visszatuszkolni a palackba a szellemet már nem tudja. Sőt, azok sem tudják, akik megalkották, hiszen milliányi szerveren fut. A szabályozás soha nem tud elég gyors és elég hatékony lenni, és ez a mesterséges intelligenciára hatványozottan igaz. Szinte kilátástalan problémával nézünk szembe, ami ráadásul nem is új keletű, hiszen már a közösségi platformokra is igaz volt. Vajon kellett-e tudnia Mark Zuckerbergnek előre, hogy az általa létrehozott felület egyrészt eszetlenül népszerű lesz, másrészt képes lesz választásokat befolyásolni, harmadrészt könnyedén manipulálhatóvá válik? Nem vagyok biztos abban, hogy ezt a Facebook első lépéseinél még egyetemista Zuckerbergnek előre kellett volna látnia. Ma már tudja, és egy darabig úgy is tűnt, hogy a nagy platformok kénytelenek lesznek belesimulni az európai működési logikába, miszerint az emberi méltóság előrébb való, mint a technológiai innováció. De aztán jött Donald Trump, gyorsan körbeudvarolták, ki tudja hány millió vagy milliárd dollárnyi támogatással, és a platformok szabályozhatóságának illúziója szertefoszlott. A mesterséges intelligenciával kapcsolatos alapkérdés is az, hogy a fejlesztők tisztában vannak-e a saját társadalmi felelősségükkel, tudják-e, hogy amit alkotnak, az nem egy játékszer, hanem komoly társadalmi hatása lesz a munkaerőpiactól a rasszizmuson és a szexizmuson át a médiapiacok összeomlásáig mindenre. Ez a vita messze nem a technológiáról, hanem sokkal inkább a társadalomról szól. Arról, hogy tudunk-e, akarunk-e egyáltalán demokráciában élni, elfogadjuk-e a totális megfi-

gyelő államot vagy azt, hogy a platformokon polarizálódó társadalom a végén atomjaira hullik. Hasonló kérdésekre eddig vagy nem kellett választ adni a történelem folyamán, vagy ha mégis, hát sose jöttünk ki jól belőle.

– *Ha ezek a sorsfordító kérdések tényleg néhány techcég vezetőjének a lelkiismeretén dőlnek el, a hagyományos tömegtájékoztatók szerepét pedig teljesen átvették a jellemzően nem az európai szabályozásnak alávetett vállalatok, akkor tényleg mi értelme van egyáltalán uniós médiaszabályokat alkotni, vagy akár az ellen ágálni a szuverenitásvédelem nevében?*

– A szuverenitási vita korántsem Magyarországról indult ki, a probléma már az Európai Unió létrejöttének a pillanatától adott volt. Az EU lényege éppen az, hogy a tagállamok a szuverenitásuk egy részéről önként lemondanak cserébe azért, hogy közép- és hosszú távon hasznuk származzon ebből. A franciák eleinte bojkottálták a döntéshozatalt, az Egyesült Királyság – épp a saját szuverenitását féltve – soha nem volt elkötelezett híve az Európai Uniónak. A hagyományos médiára, a szerkesztőségekre, közszolgálati és kereskedelmi adókra minden ország úgy tekint, mint a saját kulturális, politikai és társadalmi hagyományainak a letéteményesére, így minden ország szuverén módon akarja azt szabályozni. A közös rendelettel a nyugat-európai tagállamoknak ugyanúgy le kellett nyelniük a békát, ahogy Magyarországnak is le kellene.

Ami a közösségi platformokat és a mesterséges intelligenciát illeti,

teljesen egyértelmű, hogy az egyes országok azzal nem tudnak megbirkózni. Itt a nagy gazdasági világhatalmak, az Egyesült Államok és Kína között kell az Európai Uniónak megtalálnia vagy kialakítania a saját helyét. Az USA is tagállamokból áll, amelyeknek van némi szabadságuk, de amit senkinek nem jut eszébe megkérdőjelezni, az a föderális Egyesült Államok szuverenitása. Kínában nagyon korlátozott a belső szuverenitás, de a világhatalmi sakktáblán a Kínai Népköztársaság autonómiája megkérdőjelezhetetlen. Ha a világ hatalmi-gazdasági sakktábláján kell mozogni, világossá válik az egységesen fellépő Európai Unió előnye. Orbán Viktor elég okos hozzá, hogy tudja, Magyarországnak az Európai Unió kívül nincs helye. Nem azért, amit támogatások formájában kapunk, hanem azért, mert kizárólag így vagyunk fontosak Kínának vagy Oroszországnak.

– Magyarországon az a sajátos, még ha nem is egyedülálló helyzet állt elő, hogy nemcsak a tizenöt éve jelentős hatalmi és gazdasági tőkét felhalmozó Orbán Viktor, hanem a kihívó sem tűnik a független sajtó kebelbarátjának. Rá talán még inkább igaz, hogy leginkább a közösségi platformokon szereti megszólítani a híveit, és olykor bele-beeszáll az amúgy is a fennmaradásért küzdő hagyományos szerkesztőségekbe. Mi rá a garancia, hogy a Fidesz leváltása esetén kevesebbet kell majd aggódni a sajtószabadságért?

– Fenntartom, hogy populizmus nélkül nem lehet választást nyerni. Önmagában azzal, hogy valaki képes sok embert megszólítani, tömegeket mozgósítani és lelkesíteni,

nekem nemhogy nincs bajom, hanem azt gondolom, hogy a rendszerváltás környékén megszokott elitista politikáláson épp ideje már túllépni. Magyar Péter, nevezzük nevén, a média és a sajtószabadság szempontjából azért rendkívül érdekes szereplő, mert a Fideszben szocializálódott, és amit a médiáról gondol, azt nagyon nagy részben ez határozza meg. Valószínűleg mindig bizalmatlan lesz azokkal, akiket mi ketten független újságíróknak tekintünk. Arra azért látok esélyt, hogy – még ha az attitűdjét nem is lesz képes teljesen átformálni – tudatosan megtanulja az újságírókat máshogyan kezelni. Egy biztos, és ezt minden Magyar Péterről szóló beszélgetésben elmondom: látnia és értenie kell, hogy a független újságírás nélkül politikai tényezőként nem létezhetne. Ez nem csak a konkrét kegyelmi ügy kipattanására igaz. Az országban a még megmaradt józan ész a független újságírás tartotta életben. Ha vannak, aki nem hajoltak meg az elmúlt tizenöt évben, akkor azok a független médiában dolgozó újságírók voltak. Kulcsszerepük volt abban, hogy ez az ország egyáltalán még tudjon bármilyen rendszerváltásról gondolkodni. Magyar Péternek, még ha nem is szereti, meg kell értenie az újságírásnak ezt a rendkívül fontos szerepét. A másik probléma egyébként nem a politikai nevelkedése, hanem az, hogy Magyar Péter annak a politikusgenerációnak a tagja, amelyik a közösségi médiában emelkedett fel. Ahhoz van szokva, hogy kiírja, elmondja a monológjait, és nem kérdeznek vissza. Ez egy rém veszélyes attitűd. Ahogy az idős, magányos háztartások esetében már említettük: a reflexivitás hiánya teljes bezárkózáshoz vezet. Az újságírás

egyik legfontosabb feladata, hogy mindig visszakérdezzen. Csak hát ez, ugye, kényelmetlen. De attól még igaz, hogy újságírás és visszakérdés nélkül nem létezik demokrácia.

– *Ha nem is kedvelte, hogy visszakérdeznek, Orbán Viktor a 2010-es hatalomra kerüléséig nem zárkózott el az újságírók elől. A HVG-nek egy őt maffiafőnökként ábrázoló címlap miatt korábban sem adott már interjút, de a többi szerkesztőséget nem bojkottálta. Még ha később nem vállalta is a visszakérdés kényelmetlenségeit, ő nyilvánvalóan érti az újságírás jelentőségét. Nem aggasztóbb, ha valaki nem is érti, hogy mi a független újságírás szerepe a demokrácia fenntartásában?*

– Kiindulópontnak mindenképp veszélyesebb, és tény, hogy mérsékelten vagyok optimista. De ha a maradék jóhiszeműségemet sem tudom meg-

őrizni, akkor tényleg nem marad más lehetőség, mint elhagyni az országot. Én szeretném hinni, hogy Magyar Péter mégiscsak képes lesz valahogy ezt megérteni, vagy legalább eszerint viselkedni. Ráadásul azt se felejtjük el, hogy az ő választói közege rendkívül heterogén. A szavazói között ott van minden szabadságpárti, liberális választó is, akik nagyon gyorsan el fognak fordulni tőle, ha nem lesz képes a sajtószabadságot legalább tanult magatartásként tiszteletben tartani. Azt is kénytelen lesz belátni, mennyire rossz mondat volt tőle, hogy a választási törvény módosítása nincs benne a magyar választók első ötven legfontosabb problémájában. De, nagyon is benne van. Sőt, az első háromban benne van. Új választási törvény híján ugyanis kénytelen lenne magával cipelni a nagyon heterogén választói bázist, ami hosszú távon biztosan nem fog menni.

Menasági Péter: Öblös